

*Др Срђан Шаркић, редовни професор
Правног факултета у Новом Саду*

САВЕТИ ЋАКОНА АГАПИТА ЦАРУ ЈУСТИНИЈАНУ

Сажетак: Аутор испитује византијски политички трактат из шестог века, кога је сачинио извесни Агапит, ђакон Свете Софије, и упутио га цару Јустинијану. Спис се састоји од 72 поглавља у којима Агапит саветује цара како да управља државом. Мада се Агапит угледао на великог античког беседника Исократа, његово дело је један од најстаријих примера књижевне врсте, која се популарно назива Владарска огледала, и која је практикована вековима.

Аутор је у раду приложио и превод са грчког најзначајнијих поглавља.

Кључне речи: Агапит, Јустинијан, „Владарска огледала“, Исократ, Света Софија, Проконије из Газе, Свети Сава.

Из времена владавине цара Јустинијана I (527-565) сачуван нам је спис од седамдесет два поглавља, кога је саставио извесни Агапит, ђакон Свете Софије (саборне цркве у Цариграду), а који садржи савете упућене цару Јустинијану, како треба управљати државом. Пун назив Агапитовог трактата је *Излагање основних савета и мудрости које је упутио Агапит, ђакон Велике и Најсветије Цркве, цару Јустинијану* („Εκθεις κεφαλαίων παραινετικῶν σχεδιασθεῖσα παρά 'Αγαπητοῦ διακόνου τῆς ἁγιωτάτης τοῦ θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας πρὸς βασιλεα 'Ιουστινιανῶ). Прва слова поглавља сачињавају на грчком акростих који гласи: *Нашем најпо-*

божнијем и најбожанскијем цару Јустинијану, Агапит понизни ђакон (Τῷ θειοτάτῳ καὶ εὐσεβεστάτῳ βασιλεῖ ἡμῶν Ἰουστινιανῷ Ἀγαπητός ὁ ἐλάχιστος διάκονος). Није нам познато када је спис тачно настао¹, мада постоји неколико претпоставки.

Спорно је да ли је Агапит упутио своје савете Јустинијану приликом његовог доласка на престо 527. године, или касније, у току Јустинијанове доста дуге владавине. Једино што се са сигурношћу може рећи је да је спис настао пре 548. године, датума смрти царице Теодоре, јер се из поглавља 72 јасно види да је у време саопштавања Агапитових савета Теодора била још у животу. Могуће је да је дело настало непосредно после побуне *Ника* (532), када су пољуљаном царском ауторитету били потребни панегирици овакве врсте. На то указују речи из првог поглавља где између осталог стоји: *...да би ти учио људе да чувају правду, и да би казнио урлање оних који бесне против тога.*

Дилема када је трактат настао произилази и из чињенице што не знамо ништа о личности нашег ђакон. Неколико особа са тим именом, његових савременика (папа Агапит I, чији понтификат пада између 535-536, затим архимандрит манастира Диуса у Цариграду и палестински монах Агапит са којим се дописивао Прокопије из Газе), не би могле да дођу у обзир јер се подаци којима располажемо о њима не подударују са ђаконом Свете Софије. Ипак, италијански научник А. Беломо (Bellomo) је изнео претпоставку да би то могао бити палестински монах Агапит, који се помиње на више места у житију Светог Саве Јерусалимског (Vita S. Sabae).² Али, француски историчар С. Ваје (Vailhé) је доказао да је тај монах, кореспондент Прокопија из Газе, умро 519. или 520. године, а како је Јустинијан дошао на власт 527. то питање остаје још увек отворено.³

¹ E. Barker, *Social and Political Thought in Byzantium*, Oxford 1957, reprint 1961, p. 54, сматра да је спис настао око 530, али не наводи никакву аргументацију у прилог свом мишљењу.

² A. Bellomo, *Agapeto diacono e la sua scheda regia*, Bari 1906, pp. 125-163. Беломова аргументација се своди на следеће: аутор списа је монах, Јустинијанов савременик. Његово дело указује на несумњиве везе са чувеном легендом о Варламу и Јоасафу. Поменути легенда потиче из VII века, према томе њен аутор је употребио Агапитов спис, који је састављен у VI веку. Пошто се легенда о Варламу и Јоасафу приписује неком монаху из манастира Светог Саве, Агапитов трактат мора да потиче исто тако из тог манастира. А како у житију Светог Саве Јерусалимског, кога је саставио Кирил из Скитопоља, налазимо монаха Агапита, блиског Сави, који је после 523 (датум смрти јерусалимског патријарха Елије) био још у животу, можемо претпоставити да је он пратио Саву 531. године у Цариград, да је тамо остао и да је саставио спис о коме је реч.

³ S. Vailhé, *Le diacre Agapet, Echo d' Orient*, 1907, tome X, pp. 173-175. Побивајући Беломову аргументацију Ваје истиче следеће разлоге: прво, ништа не доказује да је ђакон Ага-

Агапитов спис је један од најстаријих примера књижевне врсте, која се популарно назива *Владарска огледала* (*Specula regum*). Сврха оваквих списа била је да послуже као морални савет владару како узорно да управља државом. Владар треба да буде слика Бога на земљи (*rex imago Dei*), те стога огледала прецизно дефинишу особине које монарх треба да поседује: правичност (*iustitia*), побожност (*pietas*), понизност у вери (*humilitas*), благод (clementia), милосрђе (*miser cordia*). Познати су нам, поред многобројних византијских,⁴ персијски и арапски обрасци тог типа. У XVI и XVII веку *Владарска огледала* су постала врло популарна у Западној

пит био монах. Друго, ништа не доказује да легенда о Варламу и Иоасафу зависи од Агапита; могли су обадвојица да искористе неко треће дело које је изгубљено, а које би им било заједнички извор. Треће, ако и претпоставимо да је легенда о Варламу и Иоасафу у зависности од Агапита, ништа не доказује да је овај био монах манастира Светога Саве, као што је случај са аутором легенде. Но, још су теже хронолошке тешкоће, које доводе сасвим у питање ауторство тог Агапита. Да би се оне разумеле, потребно је изнети краћи историјат. После низа борби и побуна које су настале у манастиру којим је руководио Свети Сава, углавном око тумачења Оригеновог учења, игуман манастира је био принуђен да протера 60 калуђера изгредника. Напустивши манастир, немирни монаси су основали други манастирски центар, Нову Лавру, у околини Текоа. Али, пошто су се побуњеници поправили и Сава је изменио однос према њима, доделивши им једног од својих одабраних калуђера, Јована Хеладика, за првог старешину. Последња побуна се догодила шездесетдевете године живота игумана Саве, а оснивање Нове Лавре и именовање Јована, седам месеци касније. Пошто је Сава рођен јануара 439, шездесетдевета година његовог живота пада од јануара 507, до јануара 508. Нова лавра је, највероватније, основана маја месеца 508. године. Јован Хеладик је управљао манастиром шест година, дакле до маја 514. најкасније. Сава је именовао тада као игумана Агапита, Беломовог кандидата, а овај је умро, пошто је функцију вршио пет година, крајем 519. или првих месеци 520, те стога није могао саставити савете цару, јер Јустинијан долази на престо 527. године. Ни датум смрти патријарха Елије није поуздан, тако да се ни он не може узети као чврст ослонац за хронологију. У вези са овим питањима консултовати и дискусију коју доноси К. Прехтер (Praechter), *Byzantinische Zeitschrift* 17 (1908), pp. 152-164. Поред ових радова подаци о Агапиту могу се наћи и код К. Praechter, *Der Roman Barlaam und Joasaph in seinem Verhältnis zu Agapets Königsspiegel*, *Byzantinische Zeitschrift* 2 (1893), pp. 444-460; К. Krumbacher, *Geschichte der Byzantinischen Litteratur*, München 1897, pp. 456-457; S. Vailhé, *Agapet*, in *Dictionnaire d'Histoire et de Géographie ecclésiastique*, tome 1, Paris 1912, col. 886-887; E. Barker, op. cit., p. 54; F. Dvornik, *Early Christian and Byzantine Political Philosophy, origins and background*, *Dumbarton Oaks Studies nine*, Washington D.C. 1966, pp. 712-715; Patrick Henry III, *A Mirror for Justinian: The Ekthesis of Agapetus Diaconus*, *Greek, Roman and Byzantine Studies* 8 (1967), pp. 281-308.

⁴ Византијска *Владарска огледала*, међу којима и Агапита, одабрао је и превео на немачки W. Blum, *Byzantinische Fürstenspiegel, Bibliothek der Griechischen Literatur*, Stuttgart 1981, pp. 32-34 (белешка о писцу) и 59-80 (текст Агапитовог трактата). О схватању закона и правде у византијским владарским огледалима видети I. Čičurov, *Gesetz und Gerechtigkeit in den byzantinischen Fürstenspiegeln des 6.-9. Jahrhunderts*, in *Cupido legum*, herausgegeben von L. Burgmann, M. Th. Fögen und A. Schminck, Frankfurt am Main 1985, pp. 33-45.

Европи,⁵ о чему сведочи и чињеница да је у XVI веку штампано чак 20 издања Агапитовог трактата.⁶ Како је показао И. Шевченко, Агапитов спис је знатно утицао и на политичку идеологију московске средњовековне кнежевине.⁷ У једном патеричном зборнику,⁸ који се чува у рукописном одељењу Народне библиотеке у Софији (*Slav.* 1037, fols. 230v – 233r) налази се и једини текст српске прераде Агапитовог дела.⁹

Приликом састављања списка Агапит се угледао на великог античког беседника Исократ (436-338. пне) и његове говоре Никоклу, владару Кипра.¹⁰ Савети упућени Јустинијану се, између осталог, одликују великом сервилношћу, што је вероватно један од разлога великог успеха кога је имао трактат у наредним столећима. Агапит у потпуности оправдава и слави монархијску власт, мада, следећи хеленистичку традицију, на више места подсећа Јустинијана да је достојно цара да влада у складу са законима.¹¹

⁵ Списак тих аутора навео је О. Gierke, *Natural Law and the Theory of Society from 1500-1800*, Boston 1960, pp. 229-230. Писци тих огледала су могли, врло вероватно, познавати Агапитов спис, мада су се неки угледали на Исократ, а већина на Марка Аурелија. О њиховим схватањима видети S. Bagge, *The Political Thought of the King's Mirror, Mediaeval Scandinavia Supplements*, Odense 1987, pp. 23-126.

⁶ К. Krumbacher, op. cit. p. 457.

⁷ I. Ševčenko, *A Neglected Byzantine Source of Moscovite Political Ideology, Harvard Slavic Studies, Band 2*, Cambridge Massachusetts 1954, pp. 141-179. Исти аутор посветио је посебну студију рецепцији Агапитовог огледала у ромејском (византијском) и западном свету. Видети I. Ševčenko, *Agapetus East and West: the Fate of a Byzantine Mirror of Princes, Revue des études sud-est européennes XVI – 1* (1978), pp. 25-41.

⁸ Патерици или отачници су врста списка која обједињава различите саставе и изреке црквених отаца (*apophthegmata patrum*), којима је заједничка тема био монашки живот.

⁹ Видети о томе детаљну студију С. Марјановић-Душанић, *Rex imago Dei: О српској преради Агапитовог владарског огледала, Трећа југословенска конференција Византолога*, Крушевац 10-13. мај 2000, Византолошки институт Српске Академије Наука и Уметности, посебна издања, књига 25, Народни Музеј Крушевац, студије и монографије, књига 2, Београд – Крушевац 2002, стр. 135 - 148.

¹⁰ Исократ је упутио два говора Никоклу, владару Кипра. Први се зове *Никоклу* (**ΠΡΟΣ ΝΙΚΟΚΛΕΑ**), а други *Никокле или Кипрани* (**ΝΙΚΟΚΛΗΣ Η ΚΥΠΡΙΟΥ**). Текст говора, са енглеским преводом и коментарима даје G. Norlin, *Isocrates, vol. I, Loeb Classical Library*, London – Cambridge, Massachusetts 1966, pp. 38-71 and 74-113. Данас се сматра да је први опис особина владара дао грчки песник Пиндар (518-442. пне). Према њему, идеални владар треба да поседује праведност, поштовање народа, благост према поданицима, мудрост, истинољубивост, поштовање врских и одличних, пажњу према странцима и гостољубивост, добротворност и дарежљивост, умешност у подношењу среће и несреће и љубав према уметности. Списак врлина које је Пиндар навео допуњавали су касније Хипија, Исократ, Антистен и Ксенофонт. Видети о овим питањима S. Šarkić – A. Malenica, *Pravne teorije i institucije Antike*, Novi Sad 2004, str. 39 sq.

¹¹ О хеленистичким схватањима природе краљевске власти видети S. Šarkić, *Pravne i političke ideje u istočnom rimskom carstvu*, Beograd 1984, str. 3-133; D. Simon, *Princeps legibus*

Превод изабраних поглавља

Поглавље 1: Имајући достојанство које стоји изнад свих осталих почести, о царе, ти изнад свега одајеш почаст Богу; као што ти је он дао скиптар земаљске власти, према сличности са небеским Царством (**ἐπουρανίου βασιλείας**), са циљем да би учио људе да чувају правду, и да би казнио урлање оних који бесне против тога,¹² будући да си и ти у Царству закона и законити цар оних који су потчињени теби.

Поглавље 2: Попут човека на кормилу брода, мисао цара је увек на опрезу својим бројним очима, пазећи на чврсто држање кормила силе закона и уклањајући њиховом снагом токове незаконитости, све док брод светске државе (**παγκοσμίου πολιτείας**) може да уплови у таласе неправде.

Поглавље 3: Божанска лекција коју смо прву научили ми људи, је да човек мора да упозна самог себе. Јер, онај који упозна себе упознаће и Бога, упознавши и Бога, постаће достојан Бога; постаје се вредан Бога, када се не чини ништа недостојно Богу, већ се мисли што је њему [Богу] својствено, говори што он мисли и чини што он говори.

Поглавље 4: Нека се нико не уобрази због племенитог порекла. Свим људима подједнако, глина је први предак; и онима који се диче пурпуром и финим рубљем, и онима који су савладани сиромаштвом и болешћу; и онима који су овенчани дијадемом, и онима који су слуге у двору (**καὶ οἱ διὰ δόματα προκείμενοι**). Нека се нико не хвали нашим пореклом од глине. Будимо радије поносни због доброте наших нарави.

Поглавље 5: Знај ово, ти божански начињена слико побожности (**ὡ εὐσεβείας θεότευκτον ἄγαλμα**), да што те више Бог сматра вредним својих великих дарова, већа је и захвалност коју дугујеш њему. Враћај, дакле, твоје дугове захвалности твоме Добročинитељу, који прима враћене дугове као добročинство и узвраћа захвалношћу за захвалност. Јер он сам је први творац добročинства и узвраћа добročинство као дуг. Он не тражи од нас као захвалност изношење лепих речи, већ вршење побожних дела.

solutus, Gedächtnisschrift für Wolfgang Künkel, herausgegeben von D. Nörr und D. Simon, Frankfurt am Main 1984, pp. 449-492; G. Dagron, *Lawful Society and Legitimate Power: „Εννομος πολιτεία, έννομος άρχή, Law and Society in Byzantium* (ed. D. Simon and A. Laiou), Washington 1994, pp. 29-32.

¹² Ове речи су можда алузија на тек угушену побуну *Ника* (532) и наговештај да је трактат могао настати непосредно после побуне.

Поглавље 6: Ништа не чини човека тако славним као чињеница да може да ради шта хоће, да жели и чини дела човекољубља (**φιλόανθρωπία**). Ради тога, пошто ти је Бог својом милошћу дао власт која је твојој доброты према нама била потребна ради нас, ради и жели све, да умилостивиш оног ко ти је ту власт дао.

Поглавље 9: Царева душа, пуна многих брига, мора бити чисто обрисана као огледало, да би могла увек да сија божанском светлошћу и тако достиже сазнање о стварима. Јер, нема ничег што има такву снагу да натера човека да види шта је право, као што је чување душе увек неокаљане и чисте.

Поглавље 10: При пловидби, када морнар погрешити, причини малу штету путницима; али, када крманош лично начини грешку, то проузрокује пропаст целог брода; тако је и са државама (**πόλεις**) – када поданик погрешити, он не чини неправду заједници (**τὸ κοινόν**), колико самом себи. Али, када то учини владар (**ὁ ἄρχων**), проузрокује штету целој држави (**πολιτείας**). Пошто ће он поднети свечани извештај ако избегне да уради оно што је морао, пусти га да увек говори и дела са тачном марљивошћу.

Поглавље 15: Круна побожности украшава цара више од свих украса Царства. Богатство ишчезава, слава нестаје; али слава Богу сличне владавине се продужава за вечна времена и ставља њене држаоце изван домашаја заборавља.

Поглавље 16: Чини ми се врло чудним да богати и сиромашни људи трпе штету од различитих ствари. Једни су савладани засићеношћу, а ови [сиромашни] разорени глађу; [богати] заузимају најудаљеније крајеве земље, [сиромашни] немају где да поставе табане својих стопала. Да би и једни и други могли да поврате здравље, лек одузимања и додавања мора бити примењен и једнакост бити замењена неједнакошћу.

Поглавље 17: У наше је доба било изнето на видело да ће време среће, које је један од старих писаца прорекао, доћи или када философи постану цареви, или када цареви науче философију. Следити учење философа ти си¹³ сматрао вредним Царства и царујући ниси напустио учење философије. Ако је, дакле, љубав према мудрости плашити се Бога – који је увек присутан у твом срцу – онда је оно што ја кажем потпуно истинито.

¹³ Обраћа се Јустинијану.

Поглавље 18: Ја те сматрам истинским царем, јер ти имаш снаге да будеш цар и господар својих страсти и јер ти носиш круну умерености и јер си обучен у пурпур правде. Другим врстама моћи (**ἐξουσία**) смрт је нас-ледник; али овакво Царство остаје заувек бесмртно. Друге [врсте моћи] се са животом завршавају, ово [Царство] је ослобођено вечних мука.

Поглавље 19: Ако желиш да убираш плодове поштовања свих, постани заједнички добротинитељ свих; јер нема ничег што тера човека да осети наклоност према своме владоцу као милост [његове] наклоности, која је подарена према потреби. За послушност која ниче из страха постоји само претворно ласкање, које обмањује измишљеним именом почастии, оне који плаћају такву пажњу.

Поглавље 20: Право је да ваше Царство буде дубоко поштовано, јер оно показује своју моћ непријатељима а чини човекољубље својим поданицима; побеђујући оне снагом свога оружја, савладано је од ненаоружане љубави својих поданика. Толико далеко колико је [удаљена] дивља звер од овце, тако је велика разлика између ова два.

Поглавље 21: По суштини (**οὐσία**) свога тела, цар је као и сви остали људи, али по власти (**ἐξουσία**) његовог достојанства исти је као Бог који влада над свима; јер нема на земљи вишег од њега (**οὐκ ἔχει γὰρ ἐπὶ γῆς τὸν αὐτοῦ ὑψηλότερον**). Он не сме због тога, као ни Бог, да се никад разбесни и као смртник да се разјари; јер ако је он почаствован да буде према божанској слици, он је и обавијен божанском сликом; ипак, говори се о његовој једнакости са другим људима.

Поглавље 27: Наметни себи принуду поштовања закона, јер нема човека на земљи који је способен да примени принуду на тебе; тако ћеш сведочити у славу закона, дубоко их поштујући изнад свега осталог: и тако ће бити јасно твојим поданицима да свако кршење закона (**παράνομειν**) није без опасности.

Поглавље 30: Пошто ти је од Бога поверено Царство на земљи, не поверавај управљање стварима онима који лоше делају; јер онај који је лошима поверио власт полагаће рачун Богу за оно што су они лоше урадили. Нека, дакле, наименовање чиновника (**ἀρχόντων**) буде обављено након строгог испитивања.

Поглавље 32: Не сматрај поверљивим пријатељима оне који хвале све оно што кажеш, већ оне који су ревносни да учине све правично расуђујући; цени оне који се са тобом радују добру, а мршти се оном што није добро. Јер то су они који стварно дају доказе истинског пријатељства.

Поглавље 33: Не дозволи да твоје племенито расуђивање буде поколебано сјајем твоје земаљске власти; радије, као особа која врши власт која је пролазна, не мењај мишљење у понашању са променљивим стварима, не буди обестан у тренуцима спокојства, нити потиштен у тренуцима несреће.

Поглавље 34: Као што уметник мења злато, сад на један, сад на други начин и претвара га у различите врсте украса, оно ништа мање не остаје што је било, и не претрпи никакву промену; тако и ти, најсветлији царе, док вршиш своју власт, сад на овај, сад на онај начин и претстављаш [овде на земљи] достојанство које борави на највишем, ипак остајеш исти; па, иако ти радиш са различитим стварима, задржаваш своју мисао непроменљиво управљеном на оно што је добро.

Поглавље 35: Сматрај да чврсто царујеш, када владаш уз пристанак својих поданика. Јер поданици, који нису дали пристанак, се буне кад нађу прилику; али народ који је привржен свом владару везама добра, задржаће у томе чврсто и истинито послушност њему.

Поглавље 36: Да би могао да чуваш власт Царства у добром угледу, мораш је вршити тако да твоји поданици осете више гнушања према теби, ако чиниш криво, него ти према њима, ако те они увреде; јер нико нема моћ да подучава особу са толиком влашћу; само одраз оног који лоше дела може то да уради.

Поглавље 37: Онај који је стекао тако велику власт, треба што више да опонаша даваоца те власти. Ако на било који начин он носи слику Бога, која је изнад свих, и ако кроз њега влада над свима, он ће имитирати Бога даље, ако мисли да ништа није драгоценије од милости.

Поглавље 40: Царство је најчасније од свега; оно је то утолико више, ако особа која располаже том влашћу не тежи сопственим жељама (*αὐθάδεια*), већ нагиње једнакости; окренувши се од нечовечности (*ἀπάνθρωπον*) као зверске особине и показујући човечност (*φιλάνθρωπον*) која је својствена Богу сличнима.

Поглавље 46: Као што очи припадају телу, тако је и цар подешен за свет и дат њему од Бога, ради предаје добротинства. Његова је, дакле, дужност да води бригу о свим људима, као да су они његови сопствени удови, све док они могу да напредују у стварима добра, а не у стварима зла.

Поглавље 51: Посао (*έρουον*) сунца је да осветљава створења својим зрацима; господарева (*άνακτος*) је врлина мудрост и милост према сиромашнима; Чак шта више, побожни цар је још светлији. Јер сунце уступа место ноћи која долази, док цар не уступа пред навалом зла, већ радије побија скривене ствари неправде светлом истине.

Поглавље 52: Ранији цареви су били украшени својом влашћу; ти си најузвишенији Господару, учинио још светлијом, прилагођавајући почасти власти твојој племенитости и савлађујући страх оних који су ти се приближили, твојом добротом. Било како, сви којима је потребна милост, бацају сидро у луку твоје смирености, и ти их ослобађаш таласа пропасти, док ти они шаљу своје химне захвалнице.

Поглавље 53: Како наткриљујеш све остале у моћи, настој такође да их натсијаш у делима; јер у сразмери је са величином твоје моћи да мораш да очекујеш од људи да захтевају испуњавање добра у твојим рукама. Ако желиш да будеш проглашен према Богу, са круном непобедивог Царства, мораш стећи венце добротинства према сиромашнима.

Поглавље 54: Пре него што наредиш шта желиш, размисли да мудро наредиш што је право; језик је клизаво оруђе и доноси велику опасност непажљивом. Али, ако одашиљеш побожне мисли да га чувају, онда ће, попут музике, засвирати хармоничну песму врлине.

Поглавље 59: Води твоје Царство исправно овде доле, да би то могло да постану степенице (*κλίμαξ*) славе, горе; они који тим [земаљским Царством] добро управљају, сматрају се после достојним оног [небеског]. А добри управљачи [земаљског Царства] су они који показују очинско осећање према својим поданицима и добијају од њих за узврат поштовање својствено владарима; они их опоменама спречавају од посртања, а не кажњавањем и осуђивањем.

Поглавље 61: Добивши скиптар Царства од Бога, размисли како можеж да задовољиш оног који ти га је дао; и пошто те је он почаствовао

више од свих људи, пожуре да га почаствујеш више него све остале људе. Он сматра највишом чашћу коју можеш да му узвратиш, да пазиш на оне које је он уобличио према себи, и као дуг узвратиш обавезу твојих добротинстава.

Поглавље 62: Сваки човек који жели спасење, треба да има уточиште за помоћ од горе; али цар треба да то чини изнад свих осталих, јер он брине о свим људима. Јер ако њега штити Бог, он племенито побеђује своје непријатеље и предано омогућава сигурност својим поданицима.

Поглавље 66: Поквареност је за појединца, да чини ствари које су подле и достојне казне; зло је за владара да не чини ствари које су добре и које помажу спасењу. Владар се не оправдава уздржавањем од зла, већ је његова круна подручје његових добрих дела. Не дозволимо му, дакле, само да избегава зло, већ и да настоји да завлада правдом.

Поглавље 68: Цар је господар (**κύριος**) над свима, али он је, као и сви остали, и слуга Божји. Он ће још више бити називан господарем, када влада самим собом, кад није роб сопствених задовољстава, и када имајући побожну мисао за свог савезника, која је непобедиви самодржац (**αὐτοκράτορα**) неразумних страсти (**ἀλόγῳ παθῶν**), савлађује моћна осећања бојном опремом умерености.

Поглавље 72: Настој увек, непобедиви царе; и попут оних који почну да се пењу лествама и не заустављају се у њиховом на горе управљеном кретању, док не достигну највише положаје, тако и ти, истрај у твоме на горе управљеном кретању ка добру, да би могао да уживаш у Царству које је горе. Нека ти Христ подари то Царство, заједно са царицом твојом женом,¹⁴ за вечна времена. Амин!¹⁵

¹⁴ Из ове реченице се јасно види да је у то време царица Теодора била још у животу, а то значи да је спис настао пре 548. године, када је царица умрла. Као што је већ речено у уводном делу рада, то је једини поуздани податак за датирање Агапитовог дела.

¹⁵ Сви одломци из Агапитовог списка преведени су према издању *Agapeti diaconi Capita admonitoria, Patrologiae Cursus Completus, Series Graeca*, ed. J.P. Migne, Paris 1857-1866, vol. 86, col. 1164-1185.

*Srđan Šarkić Ph. D., Full Professor
Novi Sad School of Law*

**An Exposition of Heads of Advice and Counsel
Addressed by Agapetus 'deacon of the great and most holy
Church of God (St. Sophia) to our most sacred and pious
Emperor Justinian**

Abstract

This work consists of seventy-two 'heads' (or brief chapters) of advice, based on the writings of Isocrates and the Greek fathers. It is one of the earliest examples of a type of literature (the 'Mirror for Princes') which continued to be practised for centuries, and to be written in many countries and languages. There are Persian and Arabic examples: there are many Byzantine examples during a period of nearly a thousand years: and in the sixteenth and seventeenth centuries a large number of such 'mirrors' were written and published in Western Europe.